

PROSTOR

19 [2011] 1 [41]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

30-41	KATJA MARASOVIĆ	KASTEL CIPIKO U KASTEL STAROME	CIPIKO CASTLE IN KASTEL STARI
		Izvorni znanstveni članak UDK 728.81 (497.5 Kastel Stari)	Original scientific paper UDC 728.81 (497.5 Kastel Stari)

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
19[2011] 1[41]
1-280
1-6 [2011]

Af

SL. 1. KAŠTEL ČIPIKO U KAŠTEL STAROME
FIG. 1 ČIPIKO CASTLE IN KASTEL STARI

KATJA MARASOVIĆ

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
MEDITERANSKI CENTAR ZA GRADITELJSKO NASLIJEDE
HR – 21000 SPLIT, BOSANSKA 4

SVEUČILIŠTE U SPLITU
GRAĐEVINSKO-ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 21000 SPLIT, MATICE HRVATSKE 15

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

UDK 728.81 (497.5 KAŠTEL STARI)

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.04 – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 21. 12. 2010. / 9. 6. 2011.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
MEDITERRANEAN CENTRE FOR BUILT HERITAGE
HR – 21000 SPLIT, BOSANSKA 4

UNIVERSITY OF SPLIT
FACULTY OF CIVIL ENGINEERING AND ARCHITECTURE
HR – 21000 SPLIT, 15 MATICE HRVATSKE STREET

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

UDC 728.81 (497.5 KAŠTEL STARI)

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.04 – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 21. 12. 2010. / 9. 6. 2011.

KAŠTEL CIPIKO U KAŠTEL STAROME**CIPIKO CASTLE IN KAŠTEL STARI**

KAŠTEL
KAŠTELA
SPLIT
TROGIR
UTVRDA

CASTLE
KAŠTELA
SPLIT
TROGIR
FORT

Zbog turskih nasrtaja posjednici zemljišta između Splita i Trogira grade svoje utvrde na obali mora kako bi zaštitili stanovništvo i osigurali poljodjelsku proizvodnju. Trogirski plemić Koriolan Cipiko sagradio je svoj kaštel 1481. godine. Na temelju povijesnih izvora, arhitektonske snimke, rezultata istraživanja i usporedbe sa sličnim građevinama izrađena je studija prostornog razvoja kaštela Cipiko.

Due to Ottoman advances land owners in the area between Split and Trogir built forts on the coast in order to protect people and agricultural production. A Trogir-based nobleman, Koriolan Cipiko, built a castle in 1481. Historical sources, architectural survey and comparative analysis with similar structures formed the basis for the creation of a document which shows a spatial development of Cipiko Castle.

UVOD

INTRODUCTION

Koriolan Cipiko, trogirski plemić i istaknuta ličnost kulturnog i političkog života Trogira, zapovjednik trogirske galije u mletačko-turskom ratu na Levantu (1470.-1474.),¹ prvi je od svih posjednika na kaštelskom području dobio 1474. godine od trogirskoga kneza odobrenje za izgradnju svoga kaštela.² Nakon što su 1463. godine osvojili Bosnu, Turci prodiru i u Dalmaciju, tada pod mletačkom upravom. Na području Kaštela oni „danju pustoše i nanose veliku štetu kršćanima i ne samo grabe dobra nego i ljude ubijaju i zarobljavaju odvođeci ih”.³ U nemogućnosti da se obrane od neprijatelja stanovnici – koji tada žive u nezaštićenim srednjovjekovnim naseljima na padinama Kozjaka – bježe na otoke, pa čak i na drugu obalu Jadrana.⁴ Kako bi zaustavili iseljavanje i osigurali poljodjelsku proizvodnju, posjednici zemljišta između Trogira i Splita grade utvrde i uz njih utvrđena naselja unutar kojih težaci grade svoje kuće. Na obali zaljeva, dugoj 18 kilometara, sagrađeno je od kraja 15. do potkraj 17. stoljeća, 17 utvrda i 12 utvrđenih naselja. Po tim utvrdama – kaštelima – čitav je prostor dobio naziv Kaštela. Do danas se sačuvalo 12 utvrda i 10 utvrđenih naselja unutar sedam naselja: Kaštel Sućurac, Kaštel Gomilica, Kaštel Kambelovac, Kaštel Luksić, Kaštel Stari, Kaštel Novi i Kaštel Štafilic.

Svako utvrđeno naselje imalo je svoju četu sa zapovjednikom i stalnu stražu na obrambenim zidovima. O učinkovitosti tog sustava obrane svjedoči izvještaj trogirskoga kneza Alvi-

za Cornera iz 1577. godine u kojem piše da su Kaštelani u 'prošlom ratu' vlastitim snagama obranili teritorij i sačuvali ga za mletačku vlast.⁵ Važno je napomenuti da su utvrde i obrambene zidove naselja sagradili posjednici o svom trošku, a samo je u nekim slučajevima financijski pomogla i mletačka vlast.

Kaštelska naselja utemeljena su po srednjovjekovnoj shemi: utvrda posjednika i utvrđeno naselje uz nju. Utvrda posjednika gradi se na hridima u moru ili na samoj obali, a sjeverno od nje na nasipu ili na obali izgrađuje se utvrđeno naselje. Jezgre kaštelskih utvrđenih naselja uglavnom su pravokutnoga tlocrtnog oblika s pravilnom mrežom ulica. Premda pravokutni oblik nije idealan za obranu, smatra se da je prihvaćen zbog lakog trasiiranja, ali i zbog toga što obrana nije povjerenja naselju nego kaštelu.⁶ Kaštelska su naselja dakle primjer renesansnih, planiranih naselja s pravokutnom shemom.

Utvrde posjednika građene su po četiri različita uzora:⁷

- kula s utvrđenim dvorištem: kula Cambi s utvrđenim dvorištem, Kaštilac u Kaštel Sućurcu i Kaštilac u Kaštel Gomilici;
- kaštel: Cipiko, Vitturi i Staffileo;
- utvrđena kuća: Lippeo, Andreis, Rosani, Tartaglia;
- kula: Kuparić, Cipiko, Cega, Lodi i Dragač.

U utvrdu povremeno stanuje posjednik koji sudjeluje u obrani naselja i nadgleda poljodjelsku proizvodnju. Naime utvrde su imale i gospodarsku ulogu. U njima se nalazio tjesak za masline koji su morali koristiti njihovi težaci, ali i davati petnaestinu ulja vlasniku tjeska i mletačkoj vlasti. Tu su povlasticu posjednici dobili kao nadoknadu za izgradnju utvrda.⁸

Utvrda Koriolana Cipika nalazi se danas na sredini 'rive' Kaštel Staroga. To je dvokatna

¹ CIPIKO, 1977.

² OMAŠIĆ, 2001: 513. Odobrenje za izgradnju Koriolanu Cipiku, Sveučilišna knjižnica u Splitu, M-31.

³ OMAŠIĆ, 2001: 507. Dokument iz 1494. godine kojim splitski knez odobrava pomoć seljacima Kruševika za izgradnju utvrde u Piškeri, prema ispisu G. Prage iz Arhiva splitske Općine u Marciani.

⁴ KARAMAN, 1891: 79

⁵ OMAŠIĆ, 1986: 145

⁶ MORINI, 1979: 148-159

⁷ MARASOVIĆ, 2003: 512

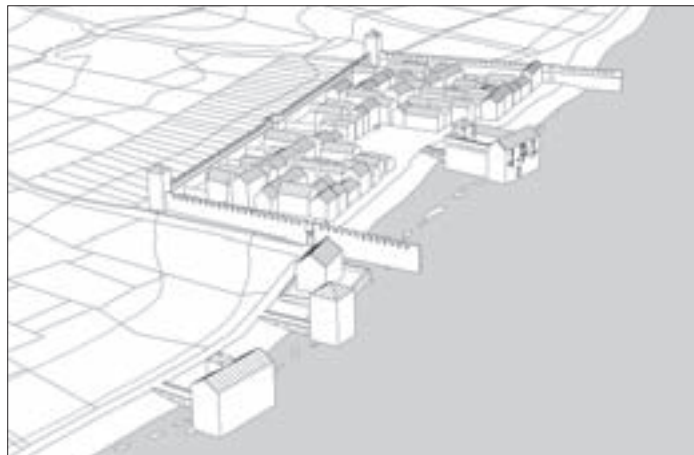
⁸ OMAŠIĆ, 2001: 201

⁹ Arhitektonsku snimku izradili su Ksenija Jelaska i Ana Peršen iz Zavoda za zaštitu spomenika u Splitu.

¹⁰ Voditeljica istražnih radova 1985. godine i autorica projekta obnove 1986.: K. Marasović.

¹¹ Voditelji istražnih radova: Miroslava Žic i K. Marasović. Autorica konzervatorskog elaborata 1990. i projekta obnove 1992.: K. Marasović.

¹² OMAŠIĆ, 2001: 513. Dozvola Koriolanu Cipiku za izgradnju kaštela, Sveučilišna knjižnica u Splitu, M-31.

građevina tlocrtnih dimenzija 18×23,5 metara, s dvorištem u sredini i kulom na sjeveru. Podijeljena je između više vlasnika koji na različite načine održavaju svoj dio, pa tako stijesna između kuća naselja ne odaje, u dovoljnoj mjeri, svoju nekadašnju ulogu. Na temelju povijesnih izvora, arhitektonske snimke iz 1975. godine,⁹ istraživanja iz 1985.-1996. godine¹⁰ prilikom uređenja njegova istočnog krila te proučavanja kaštela Vitturi¹¹ i kaštela Staffleo (Rotondo), koji su građeni po njegovu uzoru, moguće je sagledati prostorni razvoj kaštela Cipiko (Sl. 1.).

PRETPOSTAVLJENO STANJE KAŠTELA CIPIKO 1481. GODINE

PRESUMED STATE OF CIPIKO CASTLE IN 1481

U odobrenju za izgradnju kaštela, koje je 1474. godine Koriolanu Cipiku izdao trogirski knez Troillo Marlipiero,¹² među ostalim stoji: „... dozvoljavamo rečenom gospodinu Koriolanu, koji se obratio nama i ponizno molio da

može na svom zemljištu istočnije od Sv. Petra, u Velom Trogirskom polju uz obalu mora dati sagraditi jednu palaču ili zidani zaklon opasan jarcima, na svoj trosak, u čijim granicama treba sagraditi selo u kojem će seljaci spomenutog polja, dobivši Koriolanovu dozvolu, sagraditi svoje nastambe dajući gospodinu Koriolanu dužne regalije,¹³ da bi pri obradi samog polja bili uspješniji pouzdavajući se u zaštitu te palače ili utvrđenja u kojoj u svakoj zgodi mogu naći spas...”.

Kastel je sagrađen na hridima u moru,¹⁴ tridesetak metara od izvorne obale,¹⁵ do koje je vjerojatno vodio kameni most poput onih koji su pronađeni u Kastel Gomilici i Kastel Lukšiću. Obrambenim zidom utvrđen je prostor oko kaštela na kojem su težaci podigli svoje nastambe. To je utvrđeno naselje poslije dobilo naziv Kastel Stari da bi se razlikovalo od susjednoga naselja koje je tridesetak godina kasnije utemeljio unuk Koriolanov, Pavao Cipiko, a koje je dobilo naziv Kastel Novi (Sl. 2. i 3.).

Izvan utvrđenog naselja Koriolana Cipika, ispred njegovih zapadnih vrata, sagrađena je župna crkva sv. Ivana. Na morskim hridima s njene zapadne strane sagrađene su još dvije utvrde: jedna obitelji Celio Cega koja je, djelomično preuređena, sačuvana do danas i druga obitelji Andreis od koje su se sačuvali samo temelji u moru.¹⁶

Nad sjevernim ulazom u kastel Cipiko sačuvan je natpis s godinom njegove izgradnje:

CORIOANUS CEPIO P(ETRI) F(ILII) SUB FELICISSIMO IM(PERATORE) P(ETRO) MOCENIGO PRAEFECTUS TRIREMIS A MANUBIIS ASIATICIS HANC VILLAM AEDIFICAVIT MCCCLXXXI [Koriolan Cipiko sin Petra zapovjednik galije pod veoma slavnim vojskovođom Petrom Mocenigom sagrađio je ovu zgradu od azijskog plijena 1481.].¹⁷

Na temelju analize koja slijedi može se zaključiti da se kastel (Sl. 4.) izvorno sastojao od

SL. 2. PLAN NASELJA KASTEL STARI: 1. LINIJA IZVORNE OBALE, 2. KAŠTEL CIPIKO, 3. ZIDOV I UTVRĐENOG NASELJA KAŠTELA CIPIKO, 4. CRKVA SV. JOSIPA, 5. „BRCE”, 6. „BALKUN”, 7. ŽUPNA CRKVA SV. IVANA, 8. KULA CELIO CEGA, 9. KASTEL ANDREIS

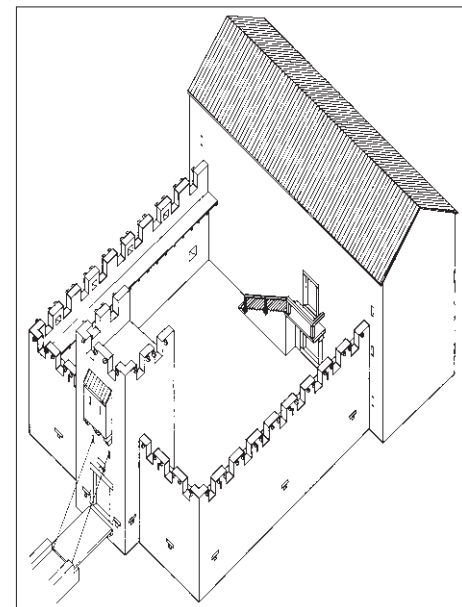
FIG. 2 PLAN OF THE TOWN OF KASTEL STARI: 1. ORIGINAL COAST LINE, 2. CIPIKO CASTLE, 3. CIPIKO CASTLE FORTIFICATION WALLS, 4. ST JOSEPH'S CHURCH, 5. BRCE SQUARE, 6. "BALKUN", 7. ST JOHN'S PARISH CHURCH, 8. CELIO CEGA TOWER, 9. ANDREIS CASTLE

SL. 3. KASTEL STARI, PRETPOSTAVLJENO STANJE OKO 1600., POGLED S JUGOZAPADA

FIG. 3 KASTEL STARI, PRESUMED STATE FROM CA. 1600., SOUTHWEST VIEW

SL. 4. KAŠTEL CIPIKO, PRETPOSTAVLJENI IZGLED 1481., POGLED SA SJEVEROZAPADA

FIG. 4 CIPIKO CASTLE, PRESUMED APPEARANCE FROM 1481, NORTHWEST VIEW

13 BOERIO, 1856: Regalia, „Termine usato sotto il Governo Veneto, e vale Aggravio pubblico, cioe Quel che si paga al Principe per godere d'una data concessione”. [„Termin koji se koristio za vrijeme mletačke uprave, javni namet, tj. ono što se plaća knezu za korištenje određene koncesije.”]

14 „Za kaštelsku obalu karakteristično je postojanje takvih lanaca morskih hridi na određenoj udaljenosti od obale, usporedno s njom. Postanak pjesčenjaka hridi vezan je uz selektivnu abraziju flišnih naslaga. Pjesčenjaci su, za razliku od lapora s kojima se izmjenjuju i koji se lakše troše djelovanjem mora i atmosferilija, otporniji i u reljefu terena strše. Na nastanak hridi u Kaštelskom zaljevu dominantno je more svojim abrazijskim djelovanjem; može se reći da je utjecaj atmosferilija manji, ali nije zanemariv. Hridi su pronađene na položaju crkve sv. Ivana, kule Celio Cega, a i danas se vide one na kojima je sagrađen kastel Andreis.” [ŠESTANOVIĆ, 1993.]

15 Proučavajući razvoj ostalih kaštelskih naselja pokazalo se da je horizontalni teren uz obalu, visine oko 1,0-1,6 m nad geodetskom nulom, nastao nasipavanjem. Prirodnu liniju obale može se pretpostaviti na onomu mjestu gdje se prirodni pad terena presijeca s ravninom mora.

16 MARASOVIC, 2007: 43, 44

17 OMASIC, 1986: 121

SL. 5. JUŽNO PROČELJE KAŠTELA CIPIKO, FOTOGRAFIJA S POČETKA 20. STOLJEĆA
FIG. 5 CIPIKO CASTLE, SOUTH FAÇADE, PHOTO FROM THE EARLY 20TH CENTURY

SL. 6. KAŠTEL CIPIKO, ISTOČNO PROČELJE S TRAGOVIMA OBRAMBENOG KRUNIŠTA IZ 1481.
FIG. 6 CIPIKO CASTLE, EAST FAÇADE WITH TRACES OF CRENELATION FROM 1481

SL. 7. KAŠTEL CIPIKO, JUŽNI ZID KULE
FIG. 7 CIPIKO CASTLE, SOUTH TOWER WALL

dvokatne rezidencije na jugu i dvorišta okruženog obrambenim zidom i kulom na sjeveru.

• **Južna građevina** je dvokatnica tlocrtnne veličine 6,5×18 metara, danas pokrivena četverostrušnim krovom. Na temelju usporedbe s kaštelom Stafileo iz godine 1508. i kaštelom Rosanijem s kraja 15. stoljeća, na kojima se sačuvao izvoran, dvostrešni oblik krova, te s dubrovačkim ljetnikovcima iz 15. stoljeća (kao što je knežev dvor na Šipanu, knežev dvor i kuća Taljeran na Lopudu),¹⁸ može se pretpostaviti da je i južna građevina kaštela Cipiko bila izvorno pokrivena dvostrešnim krovom.

Na fotografiji južnoga pročelja kaštela s početka 20. stoljeća (Sl. 5.) zabilježeno je stanje prije velikih preinaka. U prizemlju su vrata, a na katovima renesansni otvori. Međutim na drugomu katu, oko istočnog i zapadnog prozora, vide se tragovi prezidavanja, a to upućuje na to da su uzidani na mjestu ranijih. O tome kakvi su bili ti najraniji otvori ne može se nađati. Ipak, za razliku od svih renesansnih otvora na tom pročelju, zapadni renesansni prozor drugoga kata ima klupčicu gotičke profilacije pa se može pretpostaviti da ona pripada otvoru te najranije etape. Treba naglasiti da u doba kada Koriolan Cippcio gradi svoj kaštel, biskupska palača u Kaštel Sućurcu na svomu južnom pročelju ima gotičke otvore koji su se sačuvali do danas.¹⁹

Na spomenutoj fotografiji, na prvomu katu, vide se četiri manja četvrtasta prozora, od kojih su neki zazidani. Oko njih nema tragova prezidavanja i njihov je kameni okvir srastao sa zidom. To je dokaz da su ugrađeni prilikom izgradnje južne kuće, tj. da pripadaju prvoj etapi. Slične manje prozore na prvomu katu u prvoj etapi imaju kaštel Vitturi i kaštel Stafileo.

U prizemlju je bila konoba. Na južnom su se pročelju sačuvala izvorna južna vrata (tzv. morska vrata), uz koja su pristajali brodovi. U to su doba i putnici i teret uglavnom putovali morem. Vrata su ujedno služila i za bijeg u slučaju opasnosti, o čemu svjedoče povijesni izvori.²⁰ Ona nisu u osi pročelja, kako je to slučaj na kaštelima Vitturi i Stafileo, već su pomaknuta prema zapadu i nalaze se u osi sjevernih vrata konobe koja vode u dvorište kaštela.

Mali prozori na prvomu katu, položeni pod stropom, govore o tome da se taj kat koristio za gospodarske svrhe, vjerojatno kao spremište, kuhinja i prostorije za poslugu. Visina je tog kata 266 cm, za razliku od drugoga koji je visok 315 cm. Sudeći po rasporedu prozora na južnom pročelju i visini katova južne građevine 'Piano nobile', za razliku od palača u gradovima, bio je na drugomu katu. Razlog je tome vjerojatno potreba da njegovi otvori budu što dalje od valova koji su se razbijali o pročelje. Osim toga, s drugoga kata pružao

se ljepši pogled na Kaštelanski zaljev. Kako u južnoj građevini kaštela Cippcio nisu provedena sustavna istraživanja – tlocrtni raspored tog drugoga, reprezentativnog kata možemo pretpostaviti na temelju usporedbe s kaštelima Vitturi i Stafileo. Kod njih je salon bio u sredini, a s obje strane bila je po jedna soba.²¹

Na sjevernom pročelju južne građevine do danas su sačuvana ulazna vrata prizemlja i prvoga kata. Ona su postavljena u istoj osi, i to nešto zapadnije od sredine građevine, a to upućuje na postojanje vanjskog stubišta *balataure*. Veza između prvoga i drugoga kata bila je vjerojatno ostvarena drvenim stubama unutar građevine.

Međukatne konstrukcije južne građevine sastojale su se od drvenoga grednjaka koji je bio oslonjen na nazidnice, a one na kamene konzole. Kamene su se konzole sačuvale do danas u zapadnom dijelu južne građevine.

Na onomu dijelu sjevernog zida južne građevine koji strši izvan linije obrambenog dijela kaštela postojali su obrambeni otvori, od kojih se sačuvao samo onaj u obliku ključanice u prizemlju na zapadnoj strani. Oni na katovima naknadno su pretvoreni u prozorčice, što se zaključuje po tragovima prezidavanja oko njih. Ti su obrambeni otvori služili za bočnu zaštitu istočnog i zapadnog zida obrambenoga dijela kaštela.

• **Sjeverni dio** kaštela izvorno se sastojao od dvorišta okruženog obrambenim zidom i kulom na sjeveru. Krila s renesansnim trijemom u dvorištu nastala su naknadno. To će biti pojašnjeno u sljedećem poglavlju. Zid obrambenoga dijela bio je visok sedam metara nad morem²² i završavao je obrambenim kruništem²³ s drvenim ophodom. Tragovi tog kruništa mogu se pratiti na vanjskim zidovima gotovo u potpunosti. Sa svake strane otvora kruništa postojale su kamene probusene konzole (*rechioni*), nosači drvenih ili kožnatih kapaka (*mantelet*) kojima su se zatvarali otvori kruništa. Od tih konzola sačuvali su se samo odsječeni ostatci u zidu. U svakomu drugom polju između otvora kruništa posto-

¹⁸ GRUJIĆ, 1991: 44, 45

¹⁹ MARASOVIĆ, 1999: 138

²⁰ „U noći 13 lipnja 1512 navalise Turci na kasteo, kako se razabire iz spisa Jerolima Diego, poglavara u Trogiru, s 450 konjanika i 180 pjesaka, prislonivši na zid ljestve. Svi stanovnici koji su noću bili zaklonjeni u kaštelu, branili su se dok su god mogli. Kad više nisu mogli, otvorise straznja vrata, gdje ih dočeka 13 brodova iz Trogira. Dodose im u pomoć na dani znak vatrom i tako se ukrcaše i spasise. Poginulo je pet seljaka, a pet ih je bilo ranjeno. Turci opljčkase sve što nadoše i odvedoše preko brda 1000 glava marve, što krupnoga zuba, što sitnoga. I baš te godine počese i Kaštelani i Poljičani placati danak Turcima.” [Ivanović, 1940: 15]

²¹ MARASOVIĆ, 2002: 169, 311

²² „Današnja srednja razina mora u Splitu je na +0,31 cm od geodetske nule. Zbog cinjenice da se razina mora penje

jale su uske vertikalne strijelnice (Sl. 6.). Na sjeveru zapadnoga zida kaštela sačuvao se s unutarnje strane skok u debljini zida, na svojoj izvornoj razini, na koji je bio oslonjen drveni obrambeni ophod. Na obrambeni ophod vjerojatno se penjalo drvenim stubištēm ili ljestvama. Ljestve imaju prednost nad fiksnim stubištēm jer se u slučaju opasnosti mogu lako ukloniti kako bi se neprijatelju onemogućio pristup.

U obrambenim zidovima, pri njegovu dnu, nalazili su se manji četvrtasti obrambeni otvori, od kojih je danas vidljiv jedan na istočnom zidu kaštela i jedan na istočnom zidu kule. S obzirom na raspored sačuvanih obrambenih otvora u prizemlju kaštela Stafileo i kaštela Vitturi, na istočnom i zapadnom zidu obrambenoga dijela kaštela Cipiko mogu se pretpostaviti po dva takva otvora, na sjevernom pročelju po jedan sa svake strane kule, a na samoj kuli po jedan na bočnim pročeljima i po jedan na sjevernom pročelju sa svake strane vrata.

Dvije vertikalne fuge na južnom zidu kule dokazuju da je ona izvorno bila otvorena prema kaštelu.²⁴ Južni je zid izgrađen istovremeno s dvorišnim zidom obrambenih krila i nadozidom na kuli jer u visini zida obrambenih krila i nadozida spomenuta vertikalna fuga ne postoji, nego je zid zidan kontinuirano. Po svemu sudeći, kula izvorno nije imala krov jer bi krovna konstrukcija izvedena nad kruništēm bila preniska (Sl. 7.).

Na trećemu, najvišem katu, na svim trima zidovima kule postojala su po dva otvora kruništa. Oni na bočnim pročeljima zazidani su, a oni na sjevernom zidu zazidani i ožbukani, ali sačuvane su njihove probušene konzole (*rechioni*).

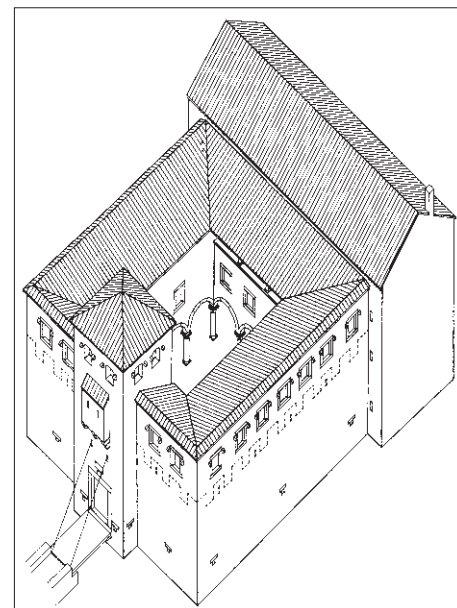
Poput kule kaštela Stafileo te kule Kaštilca u Kaštel Gomilici, i nad prizemljem kule kaštela Cipiko postojao je svod. To potvrđuju sačuvani blokovi sedre na unutrašnjoj strani zapadnoga zida kule u visini nekadašnjeg svoda. Ostale međukatne konstrukcije bile su drvene. Među katovima vjerojatno se komuniciralo drvenim ljestvama kroz manje četvr-

taste otvore u međukatnoj konstrukciji, kako je to rekonstruirano na jugozapadnoj kuli Castel Vecchia u Veroni.

Na sjevernom pročelju kule, na drugom katu, nad ulaznim vratima postojao je breteš.²⁵ To se može zaključiti po njegovim konzolama koje su se sačuvale na izvornome mjestu i služe kao nosači balkona. Od običnih se razlikuju po zasjeku na koji su se oslanjali lukovi od opeka koji su nosili zid breteša. Na mnogim utvrdama sačuvale su se konzole breteša, ali rijetke su one gdje je sačuvan i njegov zidani plašt. Jedan je od njih u istarskom gradiću Picniju. Na prednjem su zidu dva uska otvora za motrenje, a na bočnima po jedan. Prema tome slični se otvori mogu pretpostaviti i na bretešu kaštela Cipiko (Sl. 9.).

Na kuli kaštela sačuvala su se izvorna ulazna vrata, a nad njima grb obitelji Cipiko i natpis o gradnji kaštela. Postojeći prag vrata postavljen je iznad izvornoga kako bi se izjednačio s razinom trga koji je nastao nasipanjem u 17. stoljeću. Vratima se izvorno pristupalo preko drvenoga pokretnog mosta. Uspoređujući sjeverna pročelja kula kaštela Stafileo i Cipiko, u visini prvoga kata mogu se opaziti otvori za lance kojima se podizao taj most. Na kaštelu Stafileo tragovi se vide bolje, a na kaštelu Cipiko naslućuju se pod slojem zbruke lijevo i desno od naknadno ugrađenog prozora, gdje je red kamena zida nešto viši od ostalih.

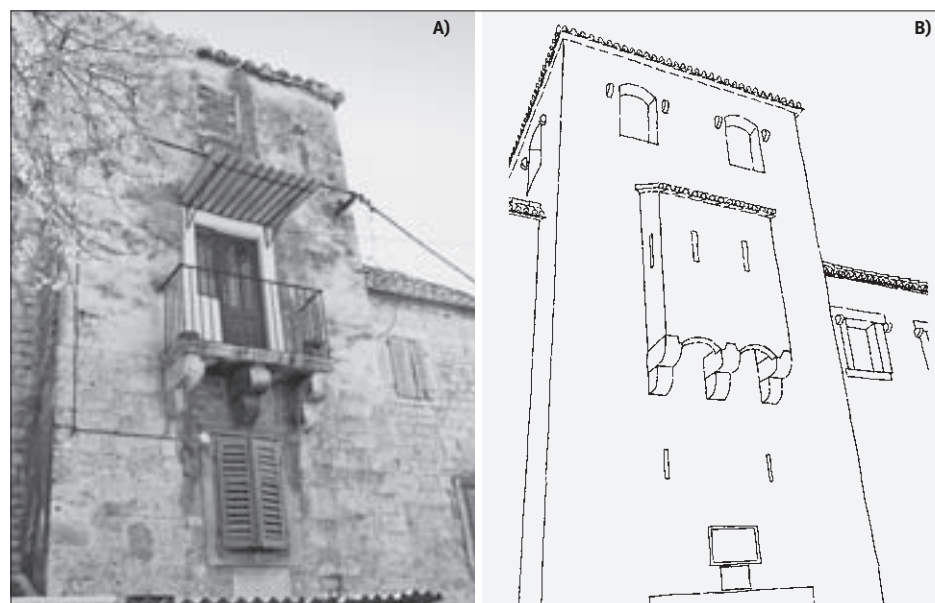
Prilikom istražnih radova u prizemlju istočnoga krila kaštela 1985.-1986. nije pronađeno nikakvo popločenje ni njegovi tragovi. Tek baze stupova trijema upućuju na razinu poda dvorišta na koti +0,65 m, što je oko 90 cm niže od današnje. Dosad nema pokazatelja koji bi potvrdili postojanje izvora vode ili ci-

SL. 8. KASTEL CIPIKO, PRÉTPOSTAVLJENI IZGLÉD 1493., POGLED SA SJEVEROZAPADA
FIG. 8 CIPIKO CASTLE, PRESUMED APPEARANCE IN 1493, NORTHWEST VIEW

SL. 9. KASTEL CIPIKO, SJEVERNO PRÉCELJE KULE:
A) POSTOJEĆE STANJE, B) REKONSTRUKCIJA IZGLÉDA KULE U 16. STOLJÉCU

FIG. 9 CIPIKO CASTLE, NORTH TOWER FAÇADE: A) PRESENT STATE, B) RECONSTRUCTION OF THE TOWER FROM THE 16TH C

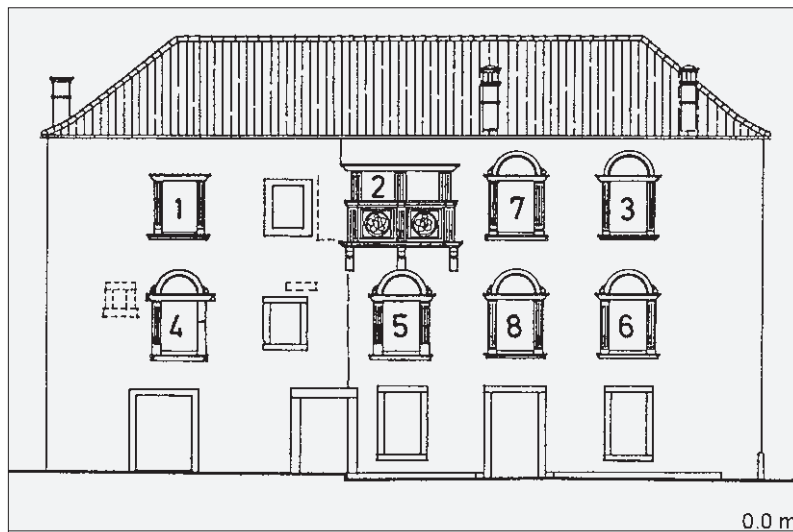

približno 1 mm na godinu, u vrijeme gradnje kaštela Cipiko srednja razina mora može se pretpostaviti na koti -0,20 m." [DOMJAN i dr., 2005.]

23 Obrambeno krunište: „Otvori, izrezi na prsobranima sredovjekovnih utvrda, kroz koje se streljalo.” [BERIĆ, 1989.]

24 Poznato je da su kule koje su građene kao dio određenoga obrambenog sklopa kaštela ili grada bile sa strane otvorene kako bi se iz unutrašnjosti kaštela moglo nadzirati kulu ako bi je neprijatelj osvojio.

25 *Bretesca* (latinski); *piombatoia*, *caditoia* (talijanski); *pechnase*, *guserker* (njemački); *breteche* (francuski): konzolno izbačen zidani ili drveni obrambeni element postavljen iznad vrata i drugih osjetljivih dijelova utvrde iz kojeg se neprijatelja zalijevalo vrelinom uljem, smolom ili olomom.

SL. 10. KAŠTEL CIPIKO, JUŽNO PROČELJE S OZNAKAMA OTVORA
FIG. 10 CIPIKO CASTLE, SOUTH FAÇADE WITH MARKED WINDOWS

sterne u dvorištu kaštela Cipiko. Vjerojatno se u kaštelu koristila voda iz obližnjeg bunara koji se nalazi na seoskom trgu 'Brce', kako je to bio slučaj i kod kaštela Vitturi. Kaštel Stafileo ima vlastiti izvor vode, iako je poput kaštela Cipiko sagrađen na hridima u moru.

PRETPOSTAVLJENO STANJE KAŠTELA CIPIKO U 16. STOLJEĆU

PRESUMED STATE OF CIPIKO CASTLE IN THE 16TH CENTURY

Nedugo poslije izgradnje Koriolanov je kaštel stradao u požaru u kojem je njegova žena izgubila život. Kaštel je popravljen 1493. godine, pri čemu je financijski sudjelovala i mletačka vlast (Sl. 8.). Na natpisu na trijemu, koji je tada sagrađen u dvorištu, stoji:

CORIOLANUS CEPIO P(ETRI) F(ILIIUS) VILLAM INCENDIO CONFLAGRATAM SENATU VENET(U) BENEGNITATE ET S(UO) P(ONDERE) MELIUS IN STATU RESTITUIT MCCCCLXXXIII

[Koriolan Cipiko sin Petra zgradu spaljenu požarom dobroćinstvom mletačkog Senata i svojim troškom obnovio je u još bolje stanje 1493.]²⁶

• **Južna građevina** – Na južnom pročelju mogu se uočiti tri vrste renesansnih polukružnih otvora karakterističnih za područje Kaštela.²⁷ To su polukružni otvori s kaneliranim doprozornicima i kamenim, profiliranim arhitravom koji dijeli otvor prozora na dva dijela: pravokutni i polukružni. Prozore tog tipa nalazimo još na kaštelu Vitturi u Kaštel Lukšiću i na kaštelu Stafileo u Kaštel Štafilicu. Na temelju arhitektonske snimke građevine iz 1975. godine, detaljnih arhitektonskih snimaka pojedinih otvora i fotografije s početka 20. stoljeća

može se pretpostaviti redosljed ugradnje renesansnih prozora na južnom pročelju kaštela Cippico. Radi lakšeg snalaženja otvori su na priloženom crtežu označeni brojkama (Sl. 10.):

– Otvori pod brojem 1 i 3 jesu prozori sa po dvije kanelure na doprozornicima širine 18 cm. Sačuvan je samo luk istočnog prozora, a nad zapadnim vidi se mjesto gdje je bio ugrađen.

– Otvor pod brojem 2 renesansna je bifora s balkonom. Doprozornici širine 29 cm imaju tri kanelure. Lukovi u uglovima imaju rozetu tipa A. Stupovi balkonske ograde imaju tri kanelure na južnom licu širokom 24 cm i po dvije kanelure na bočnom licu širokom 18 cm. Ploče balkonske ograde ukrašene su grbovima obitelji Cipiko.

– Otvori pod brojem 4, 5 i 6 jesu prozori kojih doprozornici širine 24 cm imaju 3 kanelure, a lukovi imaju rozetu tipa B.

– Otvori pod brojem 7 i 8 kopija su renesansnih prozora i ugrađeni su početkom 20. stoljeća. Onaj na drugomu katu ima dvije kanelure, a onaj na prvomu ima tri kanelure.

Lijevo i desno od bifore na drugomu katu vide se tragovi šireg otvora, a to upućuje na to da se na tome mjestu prije nalazila trifora, kao i na kaštelu Vitturi. Ona je pretvorena u biforu kad je južna građevina podijeljena na dva vlasnika,²⁸ što potvrđuju sljedeći detalji (Sl.12.):

1. Na bifori se mogu uočiti nelogičnosti spojeva pojedinih elemenata. Tako npr. ograda balkona prekriva kanelure dovratnika, ploča balkona strši nelogično u odnosu na ogradu i na konzole, spoj lukova nad arhitravom nije riješen na način kako se to rješava na višedijelnim otvorima, nego su dva luka jednostavno postavljena jedan do drugoga.

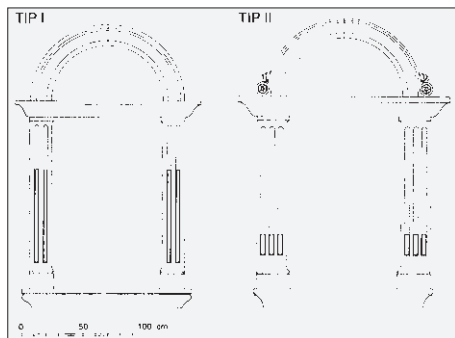
2. Srednja konzola balkona leži na sredini luka prozora prvoga kata, a to je konstruktivno nelogično.

3. Konzole balkona smanjene su po visini s donje strane i ispod njih ugrađena je konzola jednostavnog oblika. Da bi se to izvelo, potrebno je u potpunosti demontirati elemente balkona i otvora kojih težina zajedno sa zidom iznad njega nosi balkon.

4. Zapadni kraj bifore nalazi se točno iznad istočnog dovratnika vrata prizemlja. To je upravo granica podjele južnoga dijela kaštela na dva vlasnička dijela.

Na kaštelu dakle razlikujemo dva različita tipa izvornih renesansnih prozora (Sl. 11. i

SL. 11. KAŠTEL CIPIKO, TIPOVI RENESANSNIH PROZORA
FIG. 11 CIPIKO CASTLE, TYPES OF RENAISSANCE WINDOWS

SL. 12. KAŠTEL CIPIKO, BIFORA NA JUŽNOM PROČELJU
FIG. 12 CIPIKO CASTLE, TWO-LIGHT WINDOW, SOUTH FAÇADE

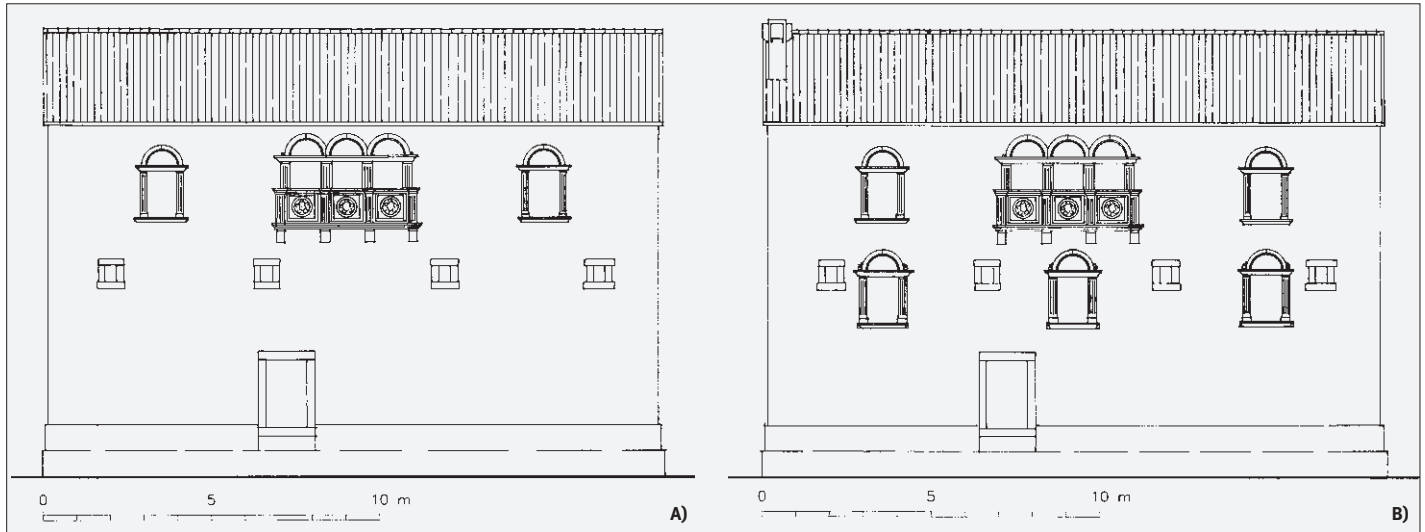
²⁶ OMAŠIĆ, 1986: 121

²⁷ Osim u Kaštelima, dosad nije utvrđeno postojanje takvih prozora na istočnoj obali Jadrana. Sličnu konstrukciju imaju neki renesansni portali.

²⁸ Nema podataka kada je ta podjela izvršena, ali ju zatječemo u katastru iz 1831. godine.

²⁹ MARASOVIĆ, 2002.

13.). Može se pretpostaviti da su prilikom obnove kaštela 1493. godine prvo ugrađeni oni na drugomu katu (*piano nobile*), i to na mjestu ranijih prozora opisanih u prvom poglavlju. Renesansni prozori na prvom katu ugrađeni su naknadno, vjerojatno u 16. stoljeću, kada je prvi kat preuređen za stanovanje i kada su servisni prostori smješteni u krila sjevernog dijela kaštela. Isti redoslijed ugradnje renesansnih prozora i promjenu u korištenju prostora zatječemo i na kaštelima Vitturi i Staffileo.²⁹

U zapadnoj prostoriji prvoga kata postojao je renesansni kamin koji je demontiran i prenesen u Muzej grada Trogira. U dvorištu kaštela sačuvana je renesansna kamena greda drugog kamina s grbom obitelji Cipiko i ukrašena greda *pila* ili zidnog ormara. Na sjevernom dijelu seoskog trga 'Brce' na podu leži kamenerni element koji je, sudeći po kanelurama kojima je ukrašen, također pripadao kaštelu. Po malim istacima na bočnoj strani može se zaključiti da je to vertikalni dio okvira *pila*. Tek nakon što se provedu istražni radovi na cijelom kaštelu, moći će se utvrditi kada i gdje su ti kamenerni elementi bili ugrađeni.

Prilikom radova na uređenju zapadnoga dijela južne građevine 2008. godine³⁰ pronađen je drven, djelomično oštećen, kasetirani strop nad drugim katom. Na ltvama se vide tragovi vrlo kvalitetnog oslika.³¹ Osim ovoga, jedini dosad poznati primjer kasetiranih drvenih konstrukcija u Kaštelima pronađen je 1991. godine u kuli Celio Cega u Kaštel Starome.³²

³⁰ Radove je započeo vlasnik bez odobrenja nadležne konzervatorske službe, a strop je spašen zahvatom i istraživanjima Konzervatorskog odjela u Trogiru. [BUZANČIĆ, DASOVIĆ, 2008.]

³¹ Prema mišljenju Ivane Svedružić Separović, prof. restauratorice iz Konzervatorskog odjela u Splitu

³² GAMULIN, 2004.

• **Sjeverni dio** – Godine 1493. uza sva četiri zida dvorišta grade se dvokatna krila s renesansnim trijemom u prizemlju. Svi elementi trijema, iako djelomično zazidani ili oštećeni, sačuvani su do danas. Čine ga 12 stupova s lisnatim kapitelima i jednostavnim bazama te polukružni lukovi nad njima sastavljeni iz više dijelova. Na svakoj strani dvorišta po jedan kapitel trijema ukrašen je obiteljskim grbom. Svaki je grb bio drukčiji. Do danas sačuvala su se tri, od kojih je jedan zaklonjen kamenim stubištem naknadno sagrađenim u dvorištu.

Prvi kat obrambenih krila bio je manjim prozorima rastvoren prema unutrašnjosti kaštela dok prema van nije imao otvora. Drugi kat krila bio je natkriven obrambeni ophod s nizom obrambenih otvora na vanjskim pročeljima. Ti su se otvori sačuvali do danas, ali većina ih je zazidana. Oni imaju kamenerni okvir i sa svake strane probusene konzole (*rechioni*), od kojih se samo manji broj sačuvalo. Ostale su konzole odsječene i danas se vidi samo njihov ostatak u zidu (Sl. 14.).

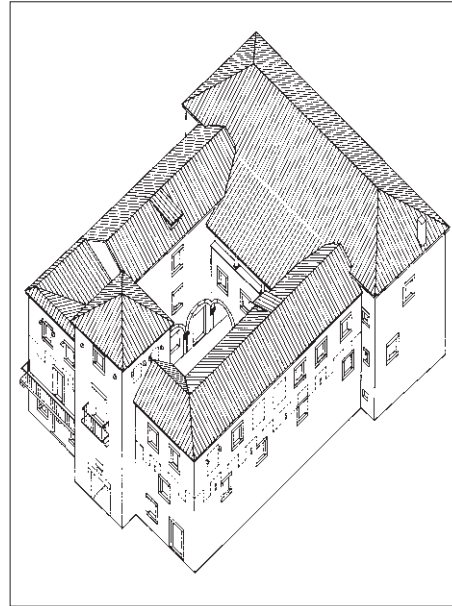
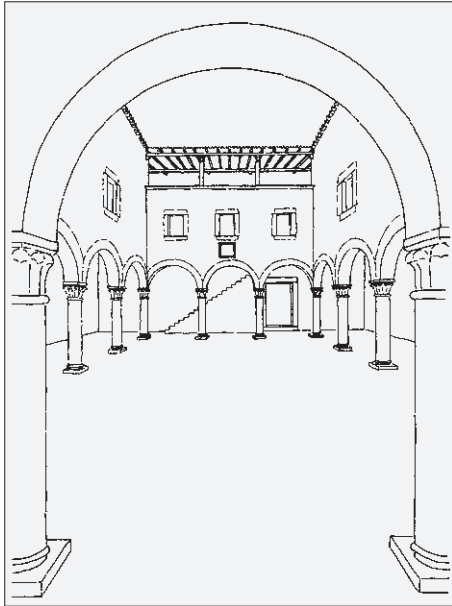
Na onomu dijelu drugoga kata obrambenog dijela koji je naslonjen na južnu građevinu izgrađena je tada jednostavna renesansna lođa s pogledom na dvorište. Ona je danas djelomično zazidana, ali je sačuvan vijenac njena parapeta i drveni krov.

Prema broju stupova trijema u prizemlju i rasporedu otvora na prvom katu istoga pročelja može se pretpostaviti da se krov lođe oslanjao na bočne zidove i dva stupa (Sl. 15.). U vizitaciji biskupa Mihovila Priluljja iz 1603. godine spominje se najranija kapelica naselja, koja se nalazila „u samom kaštelu ili utvrdi u nekom uglu gornjeg solara, zatvorena samo drvenim rešetkama, neukrašena i ružna u svakom pogledu. Tu se govori misa svake nedjelje i tu se dijele sakramenti ljudima ovog

SL. 13. KASTEL CIPIKO, JUŽNO PROČELJE: A) PRETPOSTAVLJENI IZGLED 1493., B) PRETPOSTAVLJENI IZGLED SREDINOM 16. STOLJEĆA
FIG. 13 CIPIKO CASTLE, SOUTH FAÇADE: A) PRESUMED APPEARANCE IN 1493, B) PRESUMED APPEARANCE IN MID-16TH CENTURY

SL. 14. KASTEL CIPIKO, ISTOČNO PROČELJE S TRAGOVIMA OBRAMBENIH OTVORA IZ 1493.
FIG. 14 CIPIKO CASTLE, EAST FAÇADE WITH TRACES OF FORTIFIED WINDOW FROM 1493

SL. 15. KAŠTEL CIPIKO, PRETPOSTAVLJENI IZGLJED DVORIŠTA U 16. STOLJEĆU

FIG. 15 CIPIKO CASTLE, PRESUMED APPEARANCE OF THE COURTYARD IN THE 16TH C

SL. 16. KAŠTEL CIPIKO, PRETPOSTAVLJENO STANJE 1831.

FIG. 16 CIPIKO CASTLE, PRESUMED STATE IN 1831

kaštela”.³³ S obzirom na opis, kapelica je vjerojatno bila smještena upravo u lodi na drugom katu, s koje se mogla držati misa vjernicima okupljenima u dvorištu.

Krila obrambenog dijela kaštela bila su pokrivena jednostrešnim krovom s padom prema dvorištu. Prilikom skidanja zbuke s istočnog zida kule 1985. godine pronađen je trag tog jednostrešnog krova, odnosno ostatci morta kojim je pokrov bio vezan za zid kule. Prilikom izgradnje trijema i katova nad njim izgrađen je južni zid kule, a kula je nadvišena za 70 cm. Nad tim nadozidom postavljen je četverostrušni krov. Raniji otvori kruništa na trećem katu kule dobili su tom prilikom nadvoj od opeke. Na drugom katu kule, u bočnim zidovima, izvedeni su otvori kako bi se uspostavila komunikacija s obrambenom ophodom u krilima.

PRETPOSTAVLJENO STANJE KAŠTELA CIPIKO 1831. GODINE

PRESUMED STATE OF CIPIKO CASTLE IN 1831

Kada je krajem 17. stoljeća minula opasnost od Turaka, kaštel gubi svoju obrambenu ulogu i preuređuje se za ugodnije stanovanje (Sl. 16.). Na nasutom terenu, s njegove istočne i zapadne strane, sagrađene su nove kuće, a sjeverno od njega formiran je trg Brce. Jednostrešni krov nad krilima obrambenog dijela preraduje se u dvostrešni (osim sjeveroistočnog ugla). Prema katastru iz 1831. godine kaštel je podijeljen na tri vlasnička dijela: istočni, zapadni i kulu. Dvorište je, zajedno s južnim dijelom trijema, zajedničko. Kaštel je još uvijek u vlasništvu obitelji Cipiko, osim

dijela prvoga kata zapadnog krila koji je pripao Jakovu Peranu.

Zbog toga što se prostor oko kaštela nasuo do visine oko 1,5 metar nad geodetskom nulom, a i zbog podizanja razine mora, podiže se i pod unutarnjih prostorija sjevernoga dijela kaštela, i to ne samo radi lakšeg komuniciranja, već i zato što se dizanjem okolnog terena podigla i razina podzemnih voda. Pod dvorišta također je povišen i popločen kamenom kaldrmom koja se, djelomično oštećena, sačuvala do danas. Prizemlje obrambenog dijela rastvara se novim otvorima prema trgu. Na prvom katu otvaraju se novi prozori, a na drugom se neki obrambeni otvori koriste kao prozori, a ostali se zazidavaju. Svod nad prizemljem kule ruši se kako bi se izvelo još jedno stubište. Breteš gubi svoju obrambenu ulogu pa se njegovi zidovi ruše, a nad konzolama postavlja se balkonska ploča.

STANJE KAŠTELA CIPIKO 1975. GODINE

STATE OF CIPIKO CASTLE IN 1975

Zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu izradio je 1975. godine arhitektonsku snimku kaštela Cipiko u mjerilu 1:50 (Sl. 18.). To se stanje zadržalo do danas, izuzev istočnoga krila obrambenog dijela koje je preuređeno 1986. godine.³⁴

U razdoblju od 1831. do 1975. raniji vlasnički dijelovi podijeljeni su na još sitnije jedinice. Zazidavaju se lukovi trijema u južnom dijelu dvorišta i grade nove kamene stube za pristup zapadnom dijelu kaštela. Istočni dio južne građevine uređen je kao zasebna jedinica s vlastitim ulazom i stubištem na istoku, novim međukatnim konstrukcijama na višoj razini, historičističkim prozorima na istočnom pročelju i dva neorenesansna prozora na južnom pročelju. Istočno je krilo također zasebna jedinica s novim stubištem i ulazom s istoka. Djelomično je nadograđeno, podignute su razine međukatnih konstrukcija, zazidani stari otvori i otvoreni novi na višoj razini. Taj se dio širi na prostor dvorišta dogradnjom koja je potpuno zaklonila istočni dio renesansnoga trijema. Zbog spomenutih preinaka, pročelja istočnoga dijela kaštela zbukaju se.

U prvoj polovici 20. stoljeća nasula se obala ispred kaštela u sklopu uređenja rive naselja.

Prilikom radova uređenja istočnoga krila kaštela godine 1985.-1986. s pročelja je skinuta zbuka. Porušena je dogradnja i zazid istočnog trijema pa je on prezentiran u svojoj punoj visini. Naime razina poda tog istočnog krila, koja je postupnim nasipanjem došla do razine +1,53, spuštena je na izvornu +0,65 meta-

³³ BEGO, 1993: 69

³⁴ Voditeljica istražnih radova 1985. godine i autorica projekta obnove 1986.: K. Marasović.

ra. Nad prizemljem je rekonstruirana izvorna, drvena, međukatna konstrukcija. Vlasnik istočnoga dijela južne građevine također je skinuo zbuku s pročelja, tako da se danas na cijelom kaštelu mogu vidjeti tragovi svih etapa njegova prostornog razvoja.

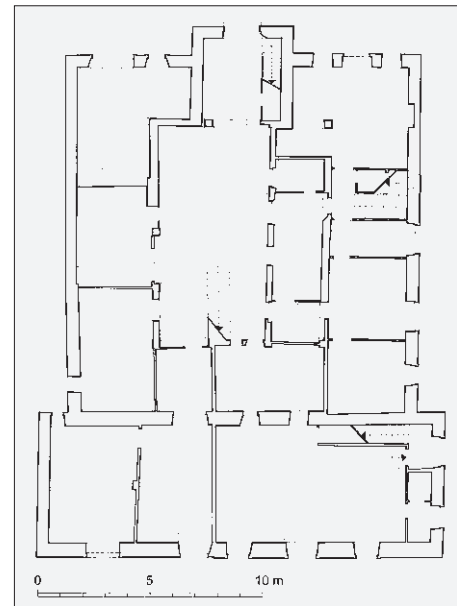
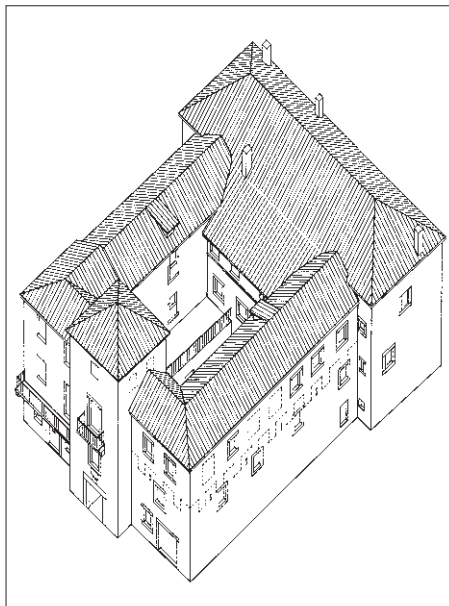
Grad Kastela postupno otkupljuje dijelove kaštela Cipiko i tek kada se oni objedine, bit će moguće provesti sustavna istraživanja i cjelovit zahvat obnove.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Kako bi se prostor između Trogira i Splita obranio od turskih nasrtaja, ugledan trogirski plemić Koriolan Cipiko započeo je krajem 15. stoljeća izgradnju utvrda. Izgradnjom 17 utvrda uzduž 18 kilometara obale uspostavljen je djelotvoran sustav obrane koji je sačuvao prostor od osvajanja, zaštitio težake i osigurao poljodjelsku proizvodnju na plodnim kaštelanskim poljima. Svoju je utvrdu Koriolan Cipiko sagradio u obliku kaštela, temeljeći ga na hridima u moru radi bolje obrane. To je građevina koja na jugu ima reprezentativnu rezidenciju, a na sjeveru obrambene zidove i kulu. Taj su projekt preuzele i dvije trogirске plemićke obitelji Vitturi i Stafileo, gradeći slične građevine neznatno većih dimenzija.

Ni na našoj obali ni na obalama zaštićenih zaljeva i jezera susjedne Italije, koja je u to doba imala jak utjecaj na graditeljstvo Dalmacije, nije dosad pronađena građevina slična kaštelu Cipiko. Sve su one mnogo veće i složenije. No, u trenutku kada Koriolan gradi

svoju utvrdu, na istoku Kaštelanskog zaljeva postojao je biskupski sklop iz predturskog razdoblja koji se sastojao od kule iz predturskog razdoblja i jednokatne rezidencije s kraja 15. stoljeća u moru pred njom. To je mogao biti uzor Koriolanu ili njegovu graditelju pri projektiranju kaštela. Dioklecijanova palača, iako više od 10 puta veća, sagrađena je također u obliku kaštela, s carevom rezidencijom nad morem te obrambenim zidovima i kulama prema kopnu. Ipak, teško je vjerovati da je Koriolan Cipiko u 15. stoljeću mogao sagledati njen izvorni koncept.

SL. 17. KASTEL CIPIKO, STANJE 1975.
FIG. 17 CIPIKO CASTLE, STATE IN 1975

SL. 18. KASTEL CIPIKO, ARHITEKTONSKA SNIMKA IZ 1975.,
TLOCRT PRIZEMLJA
FIG. 18 CIPIKO CASTLE, ARCHITECTURAL SURVEY FROM 1975,
GROUND-FLOOR PLAN

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BABIĆ, I. (1984.), *Prostor između Trogira i Splita, Kulturno-povijesna studija*, Trogir
2. BEGO, F. (1993.), *Valierova vizitacija u Kaštelima*, „Kaštelanski zbornik”, 3: 64-72, Kaštela
3. BELAMARIĆ, J. (2001.), *Studije iz srednjovjekovne i renesansne umjetnosti, Nota za Tripuna Bokanica*, 464-488, Split
4. BERIĆ, L. (1989.), *Utvrđenja grada Dubrovnika*, Dubrovnik
5. BOERIO, G. (1856.), *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia
6. CIPPIKO, K. (1977.), *O azijskom ratu*, Književni krug [preveo Gligo, V.], Split
7. DOMJAN, N.; LEDER, N.; ČUPIC, S. (2005.), *Visinski datumi Republike Hrvatske*, Zbornik radova III. hrvatskog kongresa o katastru s međunarodnim sudjelovanjem, Zagreb
8. GAMULIN, A. (2004.), *Kula Cega u Kaštel Starom, Konzervatorska istraživanja i radovi*, „Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske”, 28: 91-98, Zagreb
9. GRUJIĆ, N. (1991.), *Ladanjska arhitektura dubrovackog područja*, Zagreb
10. IVASOVIĆ, F. (1940.), *Kaštel Stari*, Split
11. KARAMAN, D. F. (1891.), *Castel Nuovo*, „Buletino Dalmato...”, XIV, Split
12. MARASOVIĆ, K. (1999.), *Utvrde Kaštel Sucurca*, „Kaštelanski zbornik”, 6: 133-146, Kaštela
13. MARASOVIĆ, K. (2002.), *Kaštelanski kašteli*, disertacija, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
14. MARASOVIĆ, K. (2003.), *Nastanak i razvitak kaštelanskih utvrđenih naselja*, „Histrina antiqua”, 11: 511-528, Pula
15. MARASOVIĆ, K. (2006.), *Istraživanje i obnova kaštela Vitturi*, „Kultura ladanja, Zbornik radova sa znanstvenih skupova – Dani Cvita Fiskovica”, 69-84, Zagreb
16. MARASOVIĆ, K. (2007.), *Zaboravljeni kašteli*, „Kaštelanski zbornik”, 8: 39-49, Kaštela
17. MARASOVIĆ, K.; VOJNOVIĆ, I. (2006.), *Istraživanje i prijedlog obnove kule Cippico u Kaštel Novome*, „Dvorci i ljetnikovci, Kulturno naslijeđe kao pokretač gospodarskog razvoja”, 343-350, Zagreb
18. MORINI, M. (1979.), *Atlante di storia dell'urbanistica*, Milano
19. OMAŠIĆ, V. (1986.), *Povijest Kaštela*, Split
20. OMAŠIĆ, V. (2001.), *Kaštela od prapovijesti do početka XX. stoljeća*, Kaštela
21. ŠESTANOVIĆ, S. (1993.), *Osnove inženjerske geologije, Primjena u graditeljstvu*, Split

IZVORI

SOURCES

DOKUMENTACIJSKI IZVOR

DOCUMENT SOURCE

1. BUŽANČIĆ, R.; DASOVIĆ, J. (2008.), *Konzervatorski elaborat za Kaštel Cipiko*, Trogir

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- Sl. 1., 6., 7.,
9A., 12., 14. Foto: K. Marasović
- Sl. 2.-4., 8.,
9B., 10., 11.,
13., 15.-17. Crtež: K. Marasović
- Sl. 5., 18. Konzervatorski odjel u Splitu

SAŽETAK

SUMMARY

CIPIKO CASTLE IN KAŠTEL STARI

Kariolan Cipiko was an esteemed nobleman from Trogir who returned home from the Levant in 1474 where he fought against the Ottomans as a commander in the Venetian navy. In the same year he was granted by the Trogir rector a permission to build a castle in Velo polje in Trogir which could provide protection to the peasants living in that area. The protection was needed since the fall of Bosnia in 1463, brought the Ottomans closer to Dalmatia, the region under the Venetian administration, where they launched attacks, pillaged the unprotected areas outside the walls of Split and Trogir, killed people and took them to slavery. Unable to defend themselves, some of the people fled to the islands or even to the other side of the Adriatic. In order to stop the exodus and ensure agricultural production the owners of estates in the areas between Trogir and Split built castles and fortified settlements for the peasants working on their fields. In the period from the end of the 15th to the end of the 17th century there were 17 castles and 12 fortified settlements built on an 18 kilometre long shore of the Kaštela bay. The entire area was named Kaštela after these castles. Today there are 12 castles and 10 fortified settlements within 7 agglomerations: Kaštel Sućurac, Kaštel Gomilica, Kaštel Kambelovac, Kaštel Lušić, Kaštel Stari, Kaštel Novi and Kaštel Štafilić.

Each fortified settlement had its own troop with a commander and constant guard on the defence walls. Castles and defence walls of the settlements were built by the owners at their own expense. There were only a few cases when financial help was received by the Venetian authorities. A castle was a temporary residence of its owner who participated in the defence of the settlement and acted as a supervisor of the agricultural production. The Kaštela settlements were established according to the medieval model: a castle of a landlord and the fortified settlement next to it. Castles were built on sea reefs or on the shore, and the settlement was built north of it, on an embankment or on the shore. The Kaštela settlements were mainly rectangular in plan with a regular layout of streets.

Kariolan Cipiko's castle is today situated in the central part of the waterfront in Kaštel Stari. The building has two floors and the size of 18×23.5 metres. It contains a courtyard in the centre and a tower in the north part. Based on historical sources,

architectural surveys from 1975, researched construction of the east wing and comparison with Vitturi and Stafileo Castles which were modelled after this one, it is possible to determine the spatial development of Cipiko Castle. Cipiko Castle was built in 1481 on sea reefs, about thirty metres from the original coast to which it was connected by a stone bridge. Fortified walls created an protected space around the castle where peasants built their dwellings. The settlement was named Kaštel Stari (Old Castle). The parish church of St John was built outside the walls, near the west gate. West to the church, there were another two castles built on sea reefs. One belonged to the family of Celio Cega and has survived to this day in a somewhat altered form. The other was built by the Andreis family and its foundations in the sea are the only thing that remained from its original structure.

Cipiko Castle originally comprised two-storey residence in the south and defensive structures in the north section. The second floor of the residence was the *piano nobile*, and it included a great chamber flanked by one room on each side. The first floor contained a kitchen, pantry and a room for servants, while the ground floor contained a cellar which was used for production and storage of oil and wine. The south gate, so called Sea Gate, was used for embarkment since ships were the main means of transportation at the time. This gate also served for evacuation in case of danger. The defensive part of the castle was originally formed by a courtyard encircled with defence walls and by a three-storey tower in the north. The spot above the entrance on the north façade of the tower shows under a layer of mortar openings used for the chains of a drawbridge which gave access to the castle. The gate of the castle was defended from a *bretèche* on the second floor which has survived only in the shape of two corbels that today support a balcony. Two vertical joints on the south wall of the tower prove that the tower facing the interior of the castle was open. The height of the defence walls was up to 7 metres from the sea level. The top of the walls was equipped with wooden defensive walkway and crenellation whose remains can today be detected on outer walls of houses at the level of the first floor. The top of the tower was also crenellated.

Soon after its construction the castle was destroyed in fire and renovated in 1493 "as an improved version". The courtyard received two-storey structures with Renaissance porches in the ground floor and a loggia in the second floor of the south structure. A covered defensive walkway with numerous fortified windows was added along the second floor of the outer walls. These stone framed windows have survived in a considerable number. The tower received a south wall and a hipped roof. During the 1493 renovation of the castle, the south façade of the residential building was redesigned. The earlier openings on the second floor were replaced by two Renaissance windows and a three-light window in the centre of the façade. This three-light window was during the partition of the building in the 18th or 19th century transformed into a two-light window. The three Renaissance windows on the first floor were subsequently added, most probably in the 16th century when the first floor was given a residential purpose. The remains of a fireplace, sinks, wooden coffered ceiling attest to the residential character of the building in the south section of the castle.

At the end of the 17th century, when the Ottoman threats waned, the castle lost its defensive purpose which led to the transformation of its north part into spaces for living. The areas to the east and west of the castle were filled with soil and became sites of new construction, while the area to the north developed into Brce Square. In the first half of the 20th century, the shore in front of the castle was filled up as a preparation for the creation of a new waterfront. The castle was gradually divided into smaller private properties which were adapted to new need of their owners. The courtyard changed its appearance when the arches of the porch were walled up and when it received a storage building in its east wing.

Transformed though time and surrounded with houses of the present town, Cipiko Castle does not reveal enough its previous importance. Parts of the castle have gradually been coming into the possession of the town of Kaštela. However, only after all parts are united, it will be possible to conduct precise research and thorough renovation. A future project will evaluate all stages of the castle's development and present them in a most appropriate way.

KATJA MARASOVIĆ

BIOGRAFIJA

BIOGRAPHY

Dr.sc. **KATJA MARASOVIĆ**, dipl.ing.arh. Diplomirala je 1985. i doktorirala 2002. na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Voditeljica je Mediteranskog centra za graditeljsko naslijeđe Arhitektonskoga fakulteta u Zagrebu i predstojnica Katedre za zaštitu i obnovu graditeljskog naslijeđa Građevinsko-arhitektonskoga fakulteta u Splitu. Bavi se istraživanjem, zaštitom i obnovom Dioklecijanove palače i povijesne jezgre Splita te kaštelanskih utvrda i naselja.

KATJA MARASOVIĆ, PhD, Dipl.Eng. Arch., graduated in 1985 and earned her PhD degree in 2002 at the Faculty of Architecture, Zagreb University. She is the head of the Mediterranean Centre for Built Heritage of Zagreb Architectural Faculty and Chair for Protection and Restoration of Architectural Heritage at the Faculty of Civil Engineering and Architecture in Split. Her research focuses on protection and restoration of Diocletian's Palace, castle structures, and Split's historic centre.

